

рамках якої слід визнавати неефективною або систему профілактики, якщо злочин вчинено, або систему боротьби зі злочинністю, якщо злочин не вчинено, а відтак – не може бути сформований показник щодо розкриття та розслідування). При цьому єдиний і безперервний процес забезпечення кримінологічної безпеки передбачає органічне поєднання проактивних і реактивних методів протидії злочинності.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна дійти висновку, що управління ризиками, котрі зумовлюються кримінальними загрозами (ризиками кримінологічної безпеки), може розглядатися як стратегічний орієнтир формування нової парадигми протидії злочинності та потребує ретельних досліджень у галузі кримінології та забезпечення національної безпеки задля розробки його теоретичного підґрунтя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Парадокси протидії злочинності // Вісник кримінологічної асоціації України. – 2013. – № 3. – С. 83–90.
2. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Управління протидією злочинності як системна реакція на нові кримінальні реалії // Вісник кримінологічної асоціації України. – 2014. – № 7. – С. 6–13.
3. Яриш Н.М. Теоретичні проблеми причинно-наслідкового зв'язку в кримінальному праві (філософсько-правовий аналіз) : дис. ... докт. юрид. наук. – Х., 2003. – 512 с.
4. Малинин В.Б. Причинная связь в уголовном праве : Вопросы теории и практики : дис. ... докт. юрид. наук. – СПб., 1999. – 410 с.
5. Рущенко І.П. Соціологія злочинності : автореф. дис. ... докт. соц. наук. – Х., 2001. – 35 с.
6. Овчинников А. Теория криминологического детерминизма : Миф и реальность // Право и государство : теория и практика. – 2012. – № 7. – С. 128–137.
7. Литвак О.М. Державний контроль за злочинністю (кримінологічний аспект) : дис. ... докт. юрид. наук. – Х., 2002. – 307 с.
8. Харитонов А.Н. Государственный контроль над преступностью : Вопросы теории : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. – Н. Новгород, 1997. – 42 с.
9. Курганов С.И., Кравченко А.И. Социология для юристов. – М., 2000. – С. 117.
10. Ільїн О. Місце оперативного контролю за кримінальним середовищем у системі заходів щодо протидії злочинності // Публічне право. – 2012. – № 3(7). – С. 151–157.
11. Мельник М.И. Криминологические и уголовно-правовые проблемы противодействия коррупции : дис. ... докт. юрид. наук. – К., 2002. – С. 321–234.

УДК 343.2

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ДОЦІЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОЇ ЗАКОНОТВОРЧОСТІ

IMPLEMENTATION OF EXPEDIENCY PRINCIPLE OF CRIMINAL LAW IN THE AREA OF CRIMINAL LAWMAKING

Степаненко О.В.,

*аспірант кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Стаття присвячена дослідженню реалізації принципу доцільності кримінального права у сфері кримінальної законотворчості. На підставі аналізу законодавства та наукової літератури розкрито значення принципу доцільності кримінального права при здійсненні криміналізації та пеналізації злочинів. Запропоновано шляхи вдосконалення вітчизняного законодавства з метою дотримання принципу доцільності кримінального права при здійсненні кримінальної законотворчості.

Ключові слова: доцільність кримінального права, принцип доцільності кримінального права, кримінальна законотворчість, криміналізація, пеналізація.

Статья посвящена исследованию реализации принципа целесообразности уголовного права в сфере уголовного законотворчества. На основании анализа законодательства и научной литературы раскрыто значение принципа целесообразности уголовного права при осуществлении криминализации и пенализации преступлений. Предложены пути совершенствования отечественного законодательства в целях соблюдения принципа целесообразности уголовного права при осуществлении уголовного законотворчества.

Ключевые слова: целесообразность уголовного права, принцип целесообразности уголовного права, уголовное законотворчество, криминализация, пенализация.

The article investigates the expediency principle of criminal law in the area of criminal lawmaking. Upon analysis of criminal legislation and scientific literature author gives the role of expediency principle of criminal law in criminalization and penalization. The author provides the ways to improve legislation that expediency principle should be implemented in criminal lawmaking.

Key words: expediency of criminal law, expediency principle of criminal law, criminal lawmaking, criminalization, penalization.

Постановка проблеми. Досить часто в наукових статтях та пояснювальних записках до законопроектів їх автори вказують на «доцільність внесення змін до Кримінального кодексу України», «доцільність (де)криміналізації діяння» та ін. Поряд з цим у науковій літературі практично відсутні дослідження, присвячені принципу доцільності кримінального права, який полягає у виборі шляхів здійснення законотворчої та правозастосовної діяльності відповідно до цілей та завдань кримінального права, обов'язково враховуючи потреби суспільства і дер-

жави та конкретні життєві обставини [1, с. 94], що в свою чергу негативно впливає на якість кримінальної законотворчості.

Аналіз досліджень та публікацій. Окремі питання, присвячені принципу доцільності кримінального права, розглядали у своїх працях такі вчені, як М.В. Бавсун, Л.В. Багрій-Шахматов, Д.О. Балобанова, Ю.В. Баулін, П.С. Дагель, С.Г. Келіна, М.І. Ковальов, О.І. Коробев, В.М. Кудрявцев, О.М. Коваленко, Ю.Ю. Коломієць, С.В. Максимов, А.А. Музыка, Н.О. Лопашенко, В.О. На-

вродський, І.С. Ной, С.В. Познишев, О.І. Парог, М.С. Таганцева, С.Ю. Тимохін, В.О. Туляков, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк та ін. Незважаючи на певну наукову розробленість, більшість досліджень у вказаній сфері характеризуються фрагментарністю, що актуалізує питання про проведення додаткових наукових розвідок.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити значення принципу доцільності кримінального права при здійсненні кримінальної законотворчості та з'ясувати, чи дозволяє вітчизняне законодавство забезпечити прийняття кримінального закону, який би відповідав принципу доцільності.

Виклад основного матеріалу. Кримінальна законотворчість являє собою діяльність щодо розробки кримінально-правових норм, яка завершується скасуванням, зміною або прийняттям нових кримінально-правових норм. Кримінальна законотворчість, як і законотворчість у будь-якій іншій сфері, завжди має цільовий характер. Цілеспрямованість кримінальної законотворчості пов'язана з тим, що діяльність у правотворчій сфері неможлива без урахування суб'єктами такої діяльності цілей та завдань кримінального права, без прогнозування майбутніх бажаних змін і без передбачення результатів. В.М. Корельський та В.Д. Перевалов зазначають, що критерієм оцінки ролі законності має бути те, як вона сприяє досягненню цілей держави і суспільства, наскільки вона забезпечує вирішення завдань соціального прогресу, захисту прав і свобод громадян. Доцільність законності впливає насамперед з цінності самого права як виразника свободи, відповідальності, справедливості, як засобу забезпечення порядку, організованості та дисципліни. Саме у праві, в законі виражається вища соціальна доцільність. Підсумовуючи, вчені роблять висновок про існування презумпції доцільності виданого нормативного акта [2, с. 465]. Звісно, не викликає сумнівів твердження, що кожен нормативно-правовий акт, в тому числі й чинний КК України, повинен бути доцільним, тобто відповідати тим цілям, які перед ним стоять, та враховувати потреби суспільства і держави та конкретні життєві обставини. Однак погоджусь із Г.Г. Бернацьким, що в такому випадку мова йде про ідеальний стан законодавства країни. Немає сумніву в тому, що в ідеальному стані цілком правомірно ототожнити категорії законності та доцільності: все законне одночасно є і доцільним. Однак реальний стан справ такий, що законодавство страждає суттєвими недоліками [3]. А причини останнього досить часто криються в проблемах законотворчої діяльності. З цього приводу Д.О. Балобанова зазначає, що часто нові кримінальні закони приймаються поспішно, без обговорення серед вчених і практиків. У результаті закони страждали й страждають серйозними недоліками та прогалинами [4, с. 9].

Щоб уникнути зазначених проблем саме на стадії кримінальної законотворчості, необхідно максимально враховувати принцип доцільності кримінального права. Адже здійснюючи таку діяльність, суб'єкт законотворчості повинен, враховуючи особливості законодавчої техніки, з безліччю варіантів (наприклад, встановити покарання за певний злочин у вигляді обмеження волі чи позбавлення волі; криміналізувати певне діяння чи ні та ін.) обрати найбільш доцільний, тобто такий, що максимально відповідатиме цілям, завданням кримінального закону, при цьому обов'язково враховуючи потреби суспільства і держави та конкретні життєві обставини.

У сфері кримінальної законотворчості принцип доцільності має особливе значення при здійсненні криміналізації (декриміналізації) та пеналізації (депеналізації) злочинів. О.І. Коробєєв та Д.О. Балобанова зазначають, що криміналізація – це процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості та доцільності кримінально-правової протидії ним та фіксації їх у законі як злочинних та караних

[5, с. 59; 6, с. 56]. Пеналізація, у свою чергу, означає встановлення покарання за діяння, визначене кримінальним правопорушенням [7, с. 65]. Слід зазначити, що в науковій літературі неодноразово наголошувалось, що доцільність виступає принципом криміналізації та пеналізації злочинів. Так, відповідно до думки О.І. Коробєєва, криміналізація буде виправданою лише в тому разі, коли законодавець дійде обґрунтованого висновку щодо доцільності кримінально-правової заборони. [5, с. 59]. Д.О. Балобанова вказує, що доцільність криміналізації – це можливість створення, зміни та подальшого застосування положень кримінального закону, виходячи з потреб суспільства та держави, для досягнення певних цілей, з урахуванням загальноправових принципів у чітко встановлених законодавчих межах, що виявляється в побудові норм кримінального закону, визначенні їх структури, місця розташування в самому кримінальному законі та встановлення співвідношення з іншими положеннями Кримінального кодексу [4, с. 170]. У свою чергу М.В. Бавсун зазначає, що законотворча діяльність є доцільною лише у тому випадку, якщо вона відповідає не тільки умовам, сформованим на цей момент, але і загальному напрямку розвитку суспільства та ґрунтується на знанні об'єктивних законів і потреб [8, с. 17]. Д.О. Балобанова також наголошує, що кримінально-правова заборона породжується об'єктивними потребами суспільства в охороні певних відносин [4, с. 62]. У свою чергу Т.Р. Сабітов вказує, що зміст кримінально-правового принципу доцільності має виводитися не з бажаного суспільством результату, а з реальних якісних особливостей тієї діяльності, яку здійснює суб'єкт кримінально-правової політики, а також із результату цієї діяльності. Вчений додає, що на цей момент законодавець співвідносить необхідність застосування заходів криміналізації з цілями проведеної кримінально-правової політики, а не безпосередньо з об'єктивними потребами суспільства. У зв'язку з цим цілі суспільства і законодавця у кримінально-правовій сфері можуть істотно різнитися. Підсумовуючи, вчений зазначає, що доцільність як принцип криміналізації діянь пов'язаний з формулюванням кримінально-правових заборон та відмову від них лише в тому випадку, якщо це сприяє досягненню цілей кримінально-правової політики [9, с. 150]. Погоджусь із позицією Т.Р. Сабітова з певним уточненням, що, здійснюючи законотворчу діяльність, слід враховувати не лише сприяння досягненню цілей кримінально-правової політики, але й відповідність законотворчої діяльності цілям, завданням кримінального закону, при цьому обов'язково враховуючи потреби суспільства та держави.

При цьому пеналізаційний принцип доцільності передбачає, що всі заходи кримінально-правового впливу повинні бути встановлені в законі, застосовані та виконані таким чином, щоб максимально забезпечити досягнення тих цілей, які перед ними ставляться [9, с. 150]. Відповідно до ч. 2 ст. 50 КК України покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Саме тому в ст. 51 КК України повинні бути передбачені такі види покарань, які сприяють досягненню вищевказаних цілей.

Крім того, принцип доцільності важливо враховувати також і при побудові санкцій норм Особливої частини. У статтях Особливої частини повинні бути перераховані такі види покарань, які враховують специфіку вчиненого злочину і, отже, можуть сприяти досягненню цілей покарання. Адже суддя має отримати можливість для призначення таких заходів примусу, які є карою саме для конкретного засудженого, сприятимуть його виправленню та попередженню вчиненню злочинів як ним самим, так і іншими особами [10, с. 164]. Наприклад, очевидно, що покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю доцільне для злочинів,

пов'язаних з використанням винним своєї посади (ненадання допомоги хворому, отримання хабара, незаконні затримання, взяття під варту або утримання під вартою і т.д.), і недоцільно для тих злочинів, де посада не має значення (прості склади заподіяння шкоди здоров'ю, побої, крадіжка, грабіж, хуліганство і т.д.) [9, с. 151].

Враховуючи вищезазначене, не викликає сумнівів положення, що діяльність у сфері кримінальної законотворчості повинна ґрунтуватися на принципі доцільності кримінального права. Однак при цьому виникає запитання: чи дотримується вітчизняний законодавець принципу доцільності кримінального права?

Після проголошення України незалежною державою відбулися радикальні зміни в політичній, соціальній, економічній та в інших сферах суспільного життя, що вимагали реформування законодавства України, в тому числі й кримінального. Незважаючи на численні зміни та доповнення до КК 1960 р., він не відповідав реаліям життя українського суспільства. Тому прийняття у 2001 р. КК України стало важливим кроком у розвитку національного кримінального законодавства.

Однак, враховуючи досить «молодий вік», чинне кримінальне законодавство ніяк не можна назвати стабільним. Яскравим підтвердженням вищезазначеного положення є дані науковців Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», відповідно до яких за період з вересня 2001 р. по травень 2013 р. загальна кількість змін і доповнень до КК України склала фантастичну цифру – 432 [11, с. 18]. З цього приводу Є.Л. Стрельцов зазначає, що в КК України було внесено достатньо багато змін, що дозволяє констатувати, що такі зміни мають перманентний характер. Можливо припустити низку причин такого становища. Основними вчений вважає такі: динаміка соціального розвитку відбувається значно швидше, ніж передбачалося, тому такі зміни до галузевого законодавства мають, певною мірою, об'єктивний характер [12, с. 78]. Важко не погодитись із Д.О. Балобановою, що в перехідний період від однієї державної системи до іншої стабільний кримінальний закон створити не можна. Немає сумніву в тому, що законодавча база повинна бути стабільною, однак в Україні вона ніколи не була такою [4, с. 134]. Аналізуючи десятирічну практику застосування КК України, В.Я. Тацій констатує, що стрижневими проблемами на сьогодні залишається не тільки якість, а й стабільність кримінального закону, незмінність його основних принципів положень і приписів. Учений впевнений, що тільки на підставі відносної стабільності законодавства може будуватися досить стійка, цілеспрямована і прогнозована політика держави у боротьбі зі злочинністю [13, с. 33].

Однак цілий комплекс причин призводить до того, що внесення змін до КК України неминуче. Кримінальне законодавство повинне реагувати на зміни, які відбуваються в політичних, соціально-економічних та інших сферах життя суспільства і держави, адекватно відповідати на будь-які нові суспільно небезпечні виклики з боку злочинного середовища. Тільки виважене і розумне сполучення стабільності й динамічності норм закону про кримінальну відповідальність здатне забезпечити високу ефективність його приписів [13, с. 33]. Підтримка балансу відповідності нормативних актів реальному життю є однією з головних завдань у діяльності нормотворчих органів, інакше зникне доцільність дії таких законів [14, с. 11].

Розвиток злочинності, її здатність до самодетермінації та зміни суспільних відносин вимагали від законодавця відповідно реагувати на такі негативні процеси. Так, у КК України 2001 р. з'явилися нові склади злочинів, яких раніше не було у вітчизняному кримінальному законодавстві: наприклад, ст. 258 КК України «Терористичний акт», а згодом Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Укра-

їни щодо запобігання тероризму» від 21.09.2006 р. КК України було доповнено ст. 258-1 «Втягнення у вчинення терористичного акту», ст. 258-2 «Публічні заклики до вчинення терористичного акту», ст. 258-3 «Створення терористичної групи чи терористичної організації», ст. 258-4 «Сприяння вчиненню терористичного акту»; Розділ XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку»; Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фальсифікації лікарських засобів» від 05.07.2012 р. КК України було доповнено ст. 321-1 «Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів» та багато інших. І, навпаки, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15.11.2011 р. із КК України було виключено 16 статей Особливої частини КК, а також декриміналізовано контрабанду товарів у великих розмірах, історичних цінностей, а також стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України [15, с. 14]. Загалом, робота з удосконалення КК України 2001 р. повинна тривати й надалі. Наприклад, можна очікувати, що в Україні з часом будуть криміналізовані інші, крім незаконного абортів, діяння проти ненародженого життя, деякі генетичні маніпуляції тощо. Водночас з розвитком ринкової економіки і демократії будуть декриміналізовані деякі діяння у сфері господарської діяльності, інші діяння, криміналізація яких заважає реалізації людиною її конституційних та інших прав і свобод [7, с. 65].

Однак модернізувати законодавство необхідно поступово, виважено, без урахування кон'юнктурних інтересів і бажання окремих сил налаштувати законодавство «під себе» [16, с. 196]. Далеко не завжди, як відомо, створення законодавчої новели ґрунтується на адекватному та глибокому усвідомленні суспільної необхідності. Нерідко висновок про доцільність зміни кримінального закону ґрунтується на сприйнятті окремих подій, що носять випадковий характер [4, с. 71]. Саме тому, на жаль, у сфері кримінальної законотворчості ми спостерігаємо законодавче шарахання. Важко не погодитись з А.А. Музикою в тому, що КК України є перевантаженим різноманітними складами злочинів, які, по суті, відображають зазвичай необґрунтовану криміналізацію багатьох діянь. І тому необхідно вести мову не про гуманізацію (яка чомусь у свідомості парламентаріїв асоціюється з полегшенням долі винятково злочинців), а про пом'якшення, на відміну від посилення, кримінальної відповідальності. Вчений додає, що сучасне законодавство може «пишатися», зокрема, нормами про відповідальність за викрадення шляхом демонтажу «дроту» (ст. 188, виключена із Кодексу), умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, наприклад, каналізаційних люків, решіток (ст. 270-1). Серед новітніх здобутків законодавця – доповнення Кодексу ст. 381-1 «Невиконання слідчим вказівок прокурора». Науковець зазначає, що поява подібних заборон ілюструє наявність волюнтаризму в законотворчій діяльності [17].

Фактично, на сьогодні складається небезпечна диспропорція у співвідношенні реального (необхідного, доцільного) й існуючого обсягів кримінально-правової заборони [18, с. 90]. На підтвердження цього наведемо слова М.І. Хавронюка: «Влада встановила кримінальну відповідальність за незрозумілі «екстремістську діяльність», «блокування доступу до володіння осіб», «перешкоджання нормальній роботі підприємств», «демонстрацію зухвалої зневаги до працівника правоохоронного органу» і «тиск» на суддю. Було примусово виведено з моди колір хакі, заборонено носити шоломи, їздити колоною по п'ять і встановлювати сцени» [19]. Зазначені зміни не враховували потреб значної частини українського суспільства та

не сприяли досягненню завдань КК України, а, навпаки, створили соціальну та політичну напругу. Вищезазначений приклад являється яскравим підтвердженням неврахування законодавцем, при здійсненні кримінальної законотворчості, принципу доцільності.

Поряд з цим існує ряд проблемних аспектів, пов'язаних з пеналізацією злочинів. У першу чергу мова йде про побудову кримінально-правової санкції. Так, Ю.А. Пономаренко до основних проблем у сфері пеналізації злочинів у законотворчій практиці відносить: відповідність ступеню суспільної небезпечності злочину суворості покарання за нього; визначення взаємно адекватних альтернативних основних покарань у межах однієї санкції; визначення оптимальної різниці між мінімальним та максимальним розміром певного виду покарання; дотримання вимог статей Загальної частини КК при конструюванні санкцій в його Особливій частини та ін. [20, с. 213].

У чинному КК України передбачено два види санкцій: відносно-визначені, які встановлюють нижню і верхню межу покарання (ч. 2 ст. 189), та альтернативні, в яких вказані не один, а два і більше видів покарання (ч. 2 ст. 206). Такі види санкцій створюють простір, орієнтований на застосування суддівського розсуду [21] та реалізації принципу доцільності кримінального права при правозастосуванні. Утім, як вірно зазначає Ю.А. Пономаренко, «часто ці резерви є занадто перебільшеними і межі між мінімальним і максимальним розміром покарання встановлюються більшими, ніж це необхідно для реалізації судового розсуду» [20, с. 213]. Так, у ч. 1 ст. 183 КК України передбачено покарання у виді штрафу в розмірі від 30 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; у ч. 2 ст. 267, ч. 4 ст. 404 та в ч. 3 ст. 414 КК України передбачені покарання позбавленням волі на строк від трьох до дванадцяти років; у ч. 2 ст. 274 КК України передбачене покарання позбавленням волі на строк від трьох до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років; у ч. 2 ст. 273 КК України передбачене покарання обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. М.І. Хавронюк зазначає, що надзвичайно широкими є межі санкцій за злочин та до найбільш кричущих прикладів відносить: позбавлення волі на строк «від трьох до дванадцяти років», «від двох до десяти років», «від п'яти до п'ятнадцяти років», а також коли санкція дозволяє призначити як обмеження волі на один рік, так і позбавлення волі на вісім чи навіть десять років, або як штраф, так і позбавлення волі на десять років [19]. Однак наврядчи можлива на практиці настільки «невизначена» ступінь тяжкості суспільно небезпечного діяння, щоб законодавець, виходячи із санкції, фактично поєднав тяжкі та особливо тяжкі; середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі діяння [22, с. 3]. У подібних випадках складається враження, що законодавець не повною мірою визначився із типовим ступенем суспільної небезпечності відповідного злочину, переклавши це визначення на суди [20, с. 213]. На перший погляд, такий підхід законодавця дає можливість у кожному конкретному випадку призначити найбільш доцільне покарання. Однак, відповідно до аналізу даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ у 2014 р., судді не завжди в змозі призначити покарання, яке відповідає ступеню тяжкості вчиненого злочину. Так, невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого у 12,8% від загальної кількості скасованих вироків слугувало підставою скасування вироків суду першої інстанції та за цією ж причиною в 10,3% від загальної кількості скасованих вироків – судів апеляційної інстанції [23].

Враховуючи вказані проблеми у сфері кримінальної законотворчості, слід встановити, чи дозволяє вітчизняне законодавство забезпечити прийняття кримінального закону, який би відповідав принципу доцільності кримінального права?

Так, відповідно до п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України виключно законами України визначається, які діяння є злочинами та відповідальність за них. Поряд з цим у п. п. 3 та 5 ч. 1 ст. 85 Конституції України передбачено, що до повноважень Верховної Ради України (далі – ВРУ) належить прийняття законів та визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики. Тобто саме до компетенції ВРУ віднесено здійснення кримінальної законотворчості. Для здійснення за окремими напрямами законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень ВРУ, виконання контрольних функцій у ВРУ функціонують комітети. Питання кримінального законодавства, відповідно до додатку до Постанови ВРУ від 4 грудня 2014 р. № 22-VIII «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів ВРУ восьмого скликання», належить до предмета відання Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, в рамках якого створено підкомітет кримінального та кримінально-процесуального законодавства.

У ст. 3 Закону України «Про комітети ВРУ» передбачено, що до принципів, на яких будують свою роботу комітети, серед інших, належить принцип доцільності. Для реалізації зазначено принципу в Законі України «Про комітети ВРУ» (далі – Закону) закріплено ряд положень. Серед них у ст. 15 Закону передбачено, що комітет при здійсненні законопроектної функції має право: 1) визначати завдання щодо розробки законопроектів чи їх структурних частин з питань, віднесених до предмета їх відання; 2) включати до складу робочої групи членів комітету, інших народних депутатів України, співробітників науково-дослідних інститутів і навчальних закладів, авторів проектів законодавчих актів та інших фахівців за їх згодою; 3) залучати до роботи в робочих групах посадових та службових осіб державних органів та органів місцевого самоврядування за згодою керівника відповідного органу; 4) звертатися до державних органів, органів місцевого самоврядування, наукових установ і організацій, об'єднань громадян з проханням висловити пропозиції щодо проектів законів тощо. Поряд із цим стаття 16 Закону вказує, що комітети при здійсненні законопроектної функції зобов'язані: 1) здійснювати аналіз практики застосування законодавчих актів, віднесених до предмета відання комітету, готувати пропозиції щодо їх систематизації, кодифікації; 2) вивчати громадську думку, розглядати звернення громадян, об'єднань громадян, будь-які пропозиції, що свідчать про потребу в прийнятті нових законодавчих актів або у внесенні змін до законодавчих актів, і, в разі необхідності, готувати відповідні проекти актів та вносити їх на розгляд ВРУ тощо.

Однак ні Закон України «Про комітети ВРУ», ні Закон України «Про Регламент ВРУ» не містить жодних сутнісних вимог до законопроектів. Поряд з цим у ст. 91 Закону України «Про Регламент ВРУ» зазначається, що законопроект вноситься на реєстрацію разом з пояснювальною запискою, яка має містити: 1) обґрунтування необхідності прийняття законопроекту, цілей, завдань і основних його положень та місця в системі законодавства; 2) обґрунтування очікуваних соціально-економічних, правових та інших наслідків застосування закону після його прийняття; 3) інші відомості, необхідні для розгляду законопроекту. Звичайно, такі вимоги сприяють реалізації принципу доцільності кримінального права. Однак, як показує аналіз пояснювальних записок до законопроектів щодо внесення змін до КК України, вони в більшій мірі мають формальний характер. Адже з вісімнадцяти проаналізованих пояснювальних записок до законопроектів щодо внесення змін до КК України (період 2015 р.), з підготовки

яких Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності визначено головним, у десяти з них не відображено жодних статистичних чи соціологічних досліджень, а у всіх вісімнадцяти не зазначено, чи проводились консультації з науковцями, громадськістю та чи враховано їх зауваження.

Поряд із цим, згідно зі ст. 145 Закону України «Про Регламент ВРУ», пояснювальна записка про внесення змін до Конституції України, крім вказаних вище вимог, повинна містити положення щодо політичної, соціальної, економічної доцільності (чи необхідності) прийняття такого законопроекту взагалі; про те, чи прийняття запропонованих у законопроекті змін до Конституції України не призведе до порушення міжнародних зобов'язань України; щодо повноти, чіткості, несуперечливості та системності регулювання положеннями запропонованого законопроекту відповідних суспільних відносин на конституційному рівні та чи потребуватиме поданий законопроект прийняття до нього пропозицій і поправок, у тому числі редакційно-уточнюючого характеру, та ін.

Вважаємо, що якщо вищевказані вимоги будуть поширюватися і на пояснювальну записку до законопроектів щодо внесення змін до КК України, це мінімізує поверхневий підхід до підготовки законопроектів. Адже для того, щоб у пояснювальній записці відобразити політичну, соціальну, економічну доцільності прийняття такого законопроекту, необхідно встановити, чи сприятиме досягненню цілей та завдань кримінального закону такий законопроект, чи враховує він потреби суспільства і держави та конкретні життєві обставини, а це неможливо зробити без консультацій з громадськістю, органами державної влади, науковцями, без урахування їх пропозицій, без проведення статистичних та соціологічних досліджень. Підсумовуючи, слід зазначити, що законодавча регламентація запропонованих вище вимог, як видається, стане запорукою реалізації принципу доцільності у сфері кримінальної законотворчості. Подальшими напрямками наукових розвідок може бути дослідження реалізації принципу доцільності кримінального права у правозастосовній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хлопчик О.В. Категорії «ціль» та «доцільність» у кримінальному праві України / О.В. Хлопчик // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2014. – № 9(2). – С. 91–94.
2. Теория государства и права : [учебник для вузов] / под ред. проф. В.М. Корельского и проф. В.Д. Перевалова. – 2-е изд. изм. и доп. – М. : Издательство, 2002. – 616 с.
3. Бернацкий Г.Г. Законность и целесообразность в конституционной юстиции Российской Федерации (теоретический аспект) / Г.Г. Бернацкий // Ученые записки юридического факультета. – Вып. 4. – СПб., 2005. – С. 65–71.
4. Балобанов Д.О. Теорія криміналізації : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Д.О. Балобанова. – О., 2007. – 199 с.
5. Коробеев А.И. Советская уголовно-правовая политика : проблемы криминализации и пенализации. – Владивосток : Изд-во ДВГУ, 1987. – 268 с.
6. Балобанова Д.О. Загальні засади теорії криміналізації / Д.О. Балобанова // Актуальні проблеми держави та права : збірник наукових праць. – О., 2009. – № 47. – С. 145–148.
7. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право : [навч. посібник] / за заг. ред. М.І. Хавронюк. – К. : Ваіте, 2014. – 944 с.
8. Бавсун М.В. Целесообразность в уголовном праве : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / М.В. Бавсун. – Омск, 2002. – 186 с.
9. Сабитов Т.Р. Система уголовно-правовых принципов : [монография] / Т.Р. Сабитов. – М. : Проспект, 2012. – 240 с.
10. Лантінов Я.О. Щодо теоретичних основ пеналізаційного розрахунку як складової наукового обґрунтування вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти основ громадянського суспільства в Україні / Я.О. Лантінов // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». – 2014. – № 1106(17). – С. 161–165.
11. Борисов В.І., Фріс П.Л. Поняття кримінально-правової політики / В.І. Борисов, П.Л. Фріс // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1(1). – С. 15–31.
12. Стрельцов Є.Л. Доктринальне визначення необхідних «збудників» процесів криміналізації та декриміналізації, пеналізації та депеналізації / Є.Л. Стрельцов // 10 років чинності КК України : проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матер. міжнар. наук.– практ. конф. (13–14 жовтня 2011 р.) / В.Я. Тацій, В.І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2011. – С. 78–82.
13. Тацій В.Я. Десять років чинності Кримінального кодексу України : здобутки та шляхи вдосконалення / В.Я. Тацій // 10 років чинності КК України : проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матер. міжнар. наук.– практ. конф. (13–14 жовтня 2011 р.) / В.Я. Тацій, В.І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2011. – С. 29–34.
14. Солуков А.А. Законность как оценочная категория / А.А. Солуков // Администратор суда. – 2010. – № 1. – С. 11–14.
15. Баулін Ю.В. Вимоги принципу верховенства права при криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь // КК України 2001 р. : проблеми застосування та перспективи удосконалення : тези допов. та повід. учасн.. Міжн. симпозіуму (21–22 вересня 2012 р.). – Львів : ЛДУВС, 2012. – С. 13–18.
16. Денисова Т.А. Щодо вдосконалення санкцій статей КК України / Т.А. Денисова // 10 років чинності Кримінального кодексу України : проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матер. міжнар. наук.– практ. конф. (13–14 жовтня 2011 р.) / В.Я. Тацій, В.І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2011. – С. 192–196.
17. Музика А. А. Казки Кримінального кодексу та реальність / А.А. Музика // Кримінальний кодекс України 2001 р. : проблеми застосування і перспективи удосконалення : тези допов. та повід. учасн. Міжн. симпозіуму (21–22 вересня 2012 р.). – Львів : ЛДУВС, 2012. – С. 156–162.
18. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика України на шляху до євроінтеграції / П.Л. Фріс // 10 років чинності Кримінального кодексу України : проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матер. міжнар. наук.– практ. конф. (13–14 жовтня 2011 р.) / В.Я. Тацій, В.І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2011. – С. 88–92.
19. Хавронюк М. Чи знаєш ти, українцю, за що тебе посадять і скільки дадуть? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.org.ua/2011-07-05-15-26-55/2011-07-22-11-16-35/1855-chy-znaesh-ty-ukraintsiu-za-shcho-tebe-posadiat-i-skilky-dadut.html>.
20. Пономаренко Ю.А. Основні проблеми пеналізації злочинів у законотворчій практиці / Ю.А. Пономаренко // 10 років чинності КК України : проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матер. міжнар. наук.– практ. конф. (13–14 жовтня 2011 р.) / В.Я. Тацій, В.І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2011. – С. 211–216.
21. Макаренко А.С. Суддівський розсуд при призначенні покарання в Україні : [монографія] / А.С. Макаренко ; НУ «ОЮА». – О. : Юрид. л-ра, 2013. – 273 с.
22. Орловська Н.А. До питання про типові санкції в контексті побудови санкцій норм Особливої частини КК України / Н.А. Орловська // Часопис академії адвокатури України. – 2011. – № 2. – С. 1–7.
23. Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ у 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html.